

**Київські рекомендації
про зміст та методологію суддівської освіти
з питань застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод,
практики Європейського суду з прав людини та виконання рішень Європейського
суду з прав людини**

Враховуючи визначену Статутом мету Ради Європи, що складається з країн – однодумців - досягнення високого рівня єдності між її членами, відстоювання спільних надбань своїх народів та цінностей, які є справжнім джерелом індивідуальної свободи, політичної свободи та верховенства права, що є основою для всієї істинної демократії;

Враховуючи, що метою Європейської конвенції з прав людини ("ETS No. 5, Конвенція") є забезпечення загального розуміння та дотримання гарантованих прав людини;

Підкреслюючи обов'язковий характер рішень Європейського суду з прав людини («Суд») у справах, де держава є стороною у справі, а також *erga omnes* та *lex interpretata* характер практики Суду відповідно до вимог статті 46 Конвенції;

Нагадуючи про допоміжний характер механізму нагляду, що встановлений Конвенцією, який передбачає, згідно зі статтею 1, що права та свободи, гарантовані Конвенцією, мають бути захищені першочергово на внутрішньому рівні та мають застосовуватись національними органами влади; та що їх дотримання повинне забезпечуватись системою ефективних засобів правового захисту, відповідно до статті 13 Конвенції, та, зокрема, важливу роль суддів у цьому питанні, у тому числі у забезпеченні відшкодування, у випадках встановлення порушень;

Нагадуючи, що Конвенція включена у внутрішнє законодавство всіх країн-членів Ради Європи з початку 2000 років;

Наголошуючи, зокрема, на нагальній потребі у кращому захисті та реалізації ідеалів і принципів, які є їх спільним конституційно-правовим надбанням, зокрема, шляхом діяльності у сфері прав людини та основоположних свобод і шляхом посилення спроможності судової гілки влади забезпечити належне використання цих цінностей у національних правових системах;

Беручи до уваги вирішальну роль національних суддів у застосуванні Конвенції та прецедентної практики Суду, а також при виконанні рішень Суду з метою забезпечення дотримання Конвенції та запобігання майбутнім порушенням прав людини;

Нагадуючи, що право на освіту, закріплене статтею 2 Протоколу № 1 до Конвенції, стосується, крім початкової, середньої та вищої освіти, також спеціалізованих курсів, а відтак, це право належить також дорослим, або дійсно будь-якій особі, яка бажає скористатися правом на освіту;

Враховуючи Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки; нещодавні Рекомендації CM/Rec (2019) 5 Комітету Міністрів Ради Європи про важливість навчання системи Конвенції, а не лише прецедентному праву Суду, в університетській освіті та професійній підготовці; фундаментальні принципи *Magna Carta суддів*, прийняті Консультативною радою європейських суддів; Рекомендації Парламентської Асамблеї 2039 (2014) «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: необхідність покращення підготовки правників» з особливим наголошенням на важливості підготовки суддів; а також Брюссельську (2015) та Копенгагенську (2018) Декларації, що прийняті на відповідних конференціях високого рівня, підкреслюючи важливість підготовки представників органів судової влади в світлі Конвенції;

Нагадуючи, що підготовка суддів тісно пов'язана з первинною юридичною освітою майбутніх суддів, тим самим складає основу для глибоких знань та системного підходу в питанні системи Конвенції;

Підкреслюючи, що належно забезпечена цілісна початкова та безперервна судова підготовка має важливе значення для створення простору ефективного захисту прав людини в Європі;

Відзначаючи висновок Консультативної ради європейських суддів № 20 (2017) Про роль судів у забезпеченні єдності та застосування закону, включаючи роль навчання суддів як інструменту єдності та передбачуваності судової практики;

Відзначаючи також Манільську декларацію Про принципи суддівської освіти (2017) та найкращі практики країн, які розробили та впровадили національні стандарти суддівської освіти;

Беручи до уваги різноманітність практик, підходів та організаційних структур держав-членів до навчання кандидатів на посаду судді та підвищення кваліфікації діючих суддів, враховуючи встановлений Конвенцією принцип субсидіарності;

Відзначаючи важливість включення комплексних навчальних курсів з питань Конвенції та практики Європейського суду з прав людини та, що не менш важливо, ролі та функціонування Комітету Міністрів Ради Європи у сфері нагляду за виконанням рішень Суду, до навчальних програм національних закладів суддівської освіти;

З бажанням запозичувати різноманітний досвід національних закладів суддівської освіти держав-членів та розвивати відносини між цими закладами підготовки суддів з метою сприяння розвитку загальної судової культури;

Учасники Міжнародної конференції високого рівня «Захист прав людини через суддівську освіту: кращі практики та удосконалення стандартів» схвалюють ці Рекомендації:

Принципи суддівської підготовки з питань системи Європейської конвенції з прав людини

Каталог курсів для навчання та їх завдання

1. Навчання з тематики Конвенції та Європейської соціальної хартії та, зокрема, щодо практики Суду та вимог до виконання рішень Суду та їх ефективного впровадження в національну правову систему, мають бути невід'ємною частиною навчальних програм для майбутніх суддів (первинна підготовка) та чинних суддів (постійне навчання).
2. Національні заклади суддівської освіти мають забезпечити високоякісну, ґрунтовну та цільову первинну підготовку та постійне навчання з питань системи Європейської конвенції з прав людини з урахуванням потреб та очікувань системи судочинства.
3. Суддівська підготовка в галузі прав людини повинна швидко відповідати на нові виклики, беручи до уваги соціальний та законодавчий контекст.
4. Національні заклади суддівської освіти мають запровадити систему регулярної оцінки потреб у навчанні різних цільових груп та регулярного оновлення тем, що викладаються, з урахуванням змін у практиці Європейського суду з прав людини та рекомендацій, наданих державам щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини, приділяючи особливу увагу комплексним, системним та структурним проблемам, що вимагають змін до національної судової практики, або відкриття національних проваджень в індивідуальних справах.
5. Національні заклади суддівської освіти мають вбачати первинне навчання кандидатів та постійне навчання суддів одночасно і правом і обов'язком судової влади, що має значення для її нормальної роботи; таким чином, вони повинні прагнути сприяти усуненню будь-яких перешкод для участі у первинному та триваючому навчанні, зокрема шляхом зменшення навантаження протягом участі в навчанні; виділення достатніх ресурсів для потреб підготовки суддів; забезпечення заміни для

суддів-тренерів або учасників тренінгу під час їх участі в навчанні; надання своєчасної та достатньої інформації про наявні навчальні програми; визнання та винагорода за участь у навчанні, достатнє фінансування підготовки, в тому числі в децентралізованих закладах освіти.

Призначення тренерів

6. Національні заклади суддівської освіти мають підвищувати ефективність підготовки суддів, гарантуючи, що її проводять спеціалісти – викладачі та тренери – які володіють добрими знаннями про конвенційний механізм захисту прав людини та мають практичний досвід імплементації рішень Європейського суду з прав людини.

7. Навчання суддів, як правило, повинно проводитися суддями, які представляють усі рівні юрисдикції. Експерти та висококваліфіковані фахівці поза судовою системою повинні також бути залучені до розробки курсів та викладання.

8. Залучення тренерів, які не є представниками судової влади, має відбуватись з урахуванням необхідності недопущення потенційного конфлікту інтересів або невиправданого впливу на незалежність чи безсторонність судової влади.

9. Національні заклади суддівської освіти повинні прагнути створити мережу координаторів та наставників з питань навчання прав людини та належним чином поширювати результати своєї роботи.

Теми навчальних програм

10. Національні заклади суддівської освіти мають адаптувати навчальні програми, заходи та методологію для того, щоб включати в них всі зміни в системі Конвенції, з їх подальшим інтегруванням в навчання з національного права; викладання матеріалу має здійснюватися у практичному вимірі. Програми навчання суддів повинні також включати, поряд із знанням права, розвиток належних юридичних навичок та не правових «м'яких» навичок, в тому числі аналітичного та критичного мислення.

11. У тих країнах, які не мають комплексних навчальних курсів з міжнародного права чи європейського права в галузі прав людини, що викладаються на університетському рівні, національні заклади суддівської освіти мають забезпечити проходження чинними та майбутніми суддями комплексного курсу з вивчення системи Конвенції, з детальним вивченням принципів роботи інституцій Конвенції, ролі Суду та Комітету Міністрів у забезпеченні прав згідно з Конвенцією, приділяючи увагу взаємодії держави з органами виконання рішень Європейського суду.

12. Спеціальні теми навчання повинні зосереджуватися на змісті прав, що гарантуються Конвенцією через їх тлумачення Судом у своїй практиці, зокрема стосовно конкретної держави, і охоплювати найбільш актуальні питання, які, певно і потенційно можуть спричинити повторювані звернення до Суду (зокрема, справи щодо безпеки журналістської діяльності, права на приватне життя, свободу думки, віросповідання, свободу зібрань та об'єднань, а також аспект «основоположних прав» відповідно до Конвенції – право на життя, заборона катувань, право на справедливий суд), а також повинні включати питання необхідності забезпечення правильного балансу між вимогами передбачуваності та пропорційності. Фокус прав, що вивчаються, повинен бути взаємопов'язаний з національними правовими інструментами їх забезпечення.

13. Теми, пов'язані з виконанням судових рішень, повинні зосереджуватися на необхідних заходах загального та індивідуального характеру, що вимагаються рішеннями Суду; вони також повинні стосуватися навчання методам роботи Комітету Міністрів Ради Європи та враховувати практику держав-членів у виконанні рішень Суду, рекомендацій «м'якого» права, що допомагають у застосуванні практики Суду та Конвенції.

14. Зміст навчальних курсів та матеріалів слід періодично оновлювати з урахуванням особливості Конвенції як «живого документу», щоб судді могли бути в курсі нових змін судової практики Суду та практики Комітету Міністрів щодо виконання судових рішень.

Навчальні заходи

15. Національні заклади суддівської освіти мають заохочувати використання найбільш доцільних методів навчання та підготовки, враховуючи національні особливості, конкретні потреби та очікування різних категорій представників судової влади. Ці методи повинні включати змішане навчання, міжнародний обмін та стажування. Їх слід доповнити курсами з використання відповідних інформаційних технологій та баз даних.

16. Навчальні програми повинні забезпечувати своєчасну реакцію кожного разу, коли виникає потреба у навчанні в певній галузі або для певної категорії суддів.

Методологія навчання

17. Національні заклади суддівської освіти мають прагнути до того, щоб теоретичні знання поєднувалися з практичними завданнями щодо їх застосування на практиці, зокрема, використовуючи активні та інтерактивні методи навчання, сократівські методи або навчальний судовий процес («мут корт»), щоб кожен учасник навчального процесу міг застосовувати отримані знання та навички у своїй щоденній роботі.

18. Враховуючи важливість та переваги самонавчання, а також наявні засоби інформаційних технологій та он-лайн платформи для навчання, національні заклади суддівської освіти повинні заохочувати участь у курсах дистанційного навчання та сприяти використанню наявних ресурсів (веб-сайти Ради Європи та Суду, HUDOC-EXEC та інші джерела інформації).

19. Національні заклади суддівської освіти, у яких навчання суддів здійснюється децентралізовано, мають забезпечити координацію освіти, включно із забезпеченням рівного підходу та єдності навчальних програм та рівня їх викладання. Таке навчання має бути досить гнучким, підтримуючи стандарти та необхідний рівень координації.

Подальші навчальні заходи

20. Національні заклади суддівської освіти мають створити аналітичну систему оцінки впливу навчальних заходів на щоденну роботу учасників через деякий час після проходження навчання та тоді, коли можна розумно очікувати, що учасники працювали над низкою відповідних справ. Результати оцінки навчальних програм повинні бути враховані в навчальному циклі, щоб поліпшити якість майбутньої діяльності з підготовки суддів.

Навчальні ресурси Ради Європи та платформа HELP

21. Національні заклади суддівської освіти мають забезпечувати простий доступ та сприяти використанню існуючих навчальних ресурсів Ради Європи, в тому числі, платформу підготовки HELP та її спеціалізовані навчальні програми, шляхом надання допомоги судовій владі в отриманні доступу до таких ресурсів та роз'ясненні, як ці ресурси можуть бути найкраще використані на користь судової влади.

Додаток: Витяг з найкращих практик державах-членів учасників Конференції

Каталог курсів для навчання та їх завдання

У *Португалії* початкове навчання системі Конвенції для суддів проводиться відповідно до їхніх потреб у навчанні та доповнює курси з прав людини, які викладають у університетах. Навчальна програма містить огляд правил процедур Суду, процедур виконання рішень Суду та правил тлумачення (межа розсуду; пропорційність, концепція автономності рішення Європейського Суду тощо), з акцентом на найбільш релевантні статті стосовно Португалії, а саме статті 3 - 10 та 13 Конвенції та стаття 1 Протоколу 1 до Конвенції.

У *Польщі* навчання суддів системі Конвенції включає практику Суду та роль суддів у виконанні рішень Суду, та робить особливий акцент на принципі субсидіарності та пропорційності.

У *Республіці Молдова* національний заклад суддівської освіти надає навчання, крім суддів, також працівникам суду та іншим правникам. Тренери застосовують метод «навчання на практиці» (наприклад, навчальний судовий процес при первинній підготовці) та змішане навчання, що включає міжнародне та двостороннє співробітництво, стажування та підсумковий іспит (письмове та усне тестування).

Призначення тренерів

У *Латвії* викладачі системи Конвенції прагнуть вибирати найбільш релевантну інформацію та постійно її оновлювати, щоб завжди зробити мету своєї діяльності зрозумілою та доступною та адаптувати методики до потреб тих, хто проходить навчання.

В *Угорщині* всі тренери є штатними працівниками судової системи; в основному це судді, але також і інші юридичні фахівці та психологи. Цілі їх роботи включають вдосконалення розв'язання проблем суддів та м'яких навичок, також вони проводять спеціальні тренінги для конкретних потреб (наприклад, навички презентації).

Теми навчальних програм

У *Нідерландах* судова підготовка зосереджена на укріпленні професіоналізму, етики, поваги верховенства права, співробітництва та спілкування в рамках магістратури і включає розвиток соціальних навичок, спрямованих на створення відкритих судових організацій.

У *Румунії* початкове судове навчання з прав людини є обов'язковим, воно включає стандарти Конвенції, судову практику суду щодо Румунії (перелік справ оновлюється щороку, тому тренери знають про останні зміни). Постійне навчання передбачає більш поглиблений підхід, орієнтований на потреби суддів, через спеціалізовані конференції та семінари.

У *Грузії* початкова підготовка суддів залежить від їх попереднього досвіду та включає курси HELP та найбільш актуальні для Грузії теми (наприклад, навички розслідування злочинів вчинених на ґрунті ненависті, вирішення виборчих спорів тощо).

Навчальні заходи

В *Італії* для того, щоб зробити курси з прав людини найбільш ефективними на практиці, в місцевих судах була створена мережа спеціалізованих суддів з питання системи Конвенції; результати цього вже помітні, оскільки з моменту створення мережі відбулися кардинальні зміни в тому, як національні судді застосовують рішення Суду.

У *Болгарії* триває проект щодо створення форуму суддів, прокурорів, слідчих магістратів та експертів з поглибленими знаннями та навичками щодо застосування основних прав. Члени Форуму будуть

брати участь у навчальних заходах з основних прав та надаватимуть експертну підтримку колегам у їх щоденній роботі, коли є необхідність у спеціалізованій експертизі в цій галузі.

Методологія навчання

В *Азербайджані* початкова підготовка суддів проводиться як на заняттях, так і на роботі. Вона включає стажування і спрямована на перехід від дедуктивних до інтерактивних методів навчання (наприклад, рольові ігри для того, щоб надати суддям різноманітні навички).

Подальші навчальні заходи

В *Україні* підготовка суддів базується на Рекомендаціях Ради Європи щодо професійної підготовки. Навчання зазвичай добре сприймається учасниками, та результати вже помітні (наприклад, рішення Суду часто застосовуються та цитуються місцевими суддями у своїх обґрунтуваннях).